

Date: 19<sup>th</sup> December-2025

## СОЛИҚ ОРГАНЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

**Наркулов Хасан Синдарович**

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси хузуридаги  
иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти  
Оҳангарон туман бўлими бошлиғи

**Аннотация.** Ушбу мақолада солиқ органларида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш масалалари комплекс таҳлил қилинган. Коррупция тушунчасининг илмий-назарий моҳияти ёритилиб, унинг солиқ маъмуриятида намоён бўлиш шакллари ва ижтимоий-иқтисодий оқибатлари очиқ берилган. Халқаро ва маҳаллий олимларнинг илмий қарашлари асосида солиқ соҳасида коррупциянинг сабаблари ва унинг давлат бюджети ҳамда иқтисодий барқарорликка таъсири таҳлил этилган.

Мақолада Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашишнинг ҳуқуқий асослари, солиқ органлари фаолиятида очиқлик ва шаффофликни таъминлаш механизмлари, рақамлаштириш жараёнларининг аҳамияти ҳамда ички назорат тизимини кучайтириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган. Шунингдек, халқаро тажриба ва статистик маълумотлар асосида солиқ маъмуриятида коррупция хавфларини камайтиришнинг самарали йўллари асослаб берилган.

**Калит сўзлар:** коррупция, солиқ органлари, солиқ маъмурияти, коррупцияга қарши кураш, очиқлик ва шаффофлик, рақамлаштириш, ички назорат, давлат бюджети, жамоатчилик назорати, халқаро тажриба.

## СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В НАЛОГОВЫХ ОРГАНАХ

**Аннотация.** В данной статье комплексно проанализирована система борьбы с коррупцией в налоговых органах и пути её совершенствования. Освещена научно-теоретическая сущность понятия коррупции, раскрыты формы её проявления в деятельности налоговых органов, а также социально-экономические последствия. На основе научных взглядов зарубежных и отечественных ученых проанализированы причины коррупции в налоговой сфере и её влияние на государственный бюджет и экономическую стабильность.

В статье особое внимание уделено правовым основам борьбы с коррупцией в Республике Узбекистан, механизмам обеспечения открытости и прозрачности в деятельности налоговых органов, значению процессов цифровизации, а также вопросам усиления системы внутреннего контроля. Кроме того, на основе международного опыта и статистических данных обоснованы эффективные пути снижения коррупционных рисков в налоговом администрировании.



Date: 19<sup>th</sup> December-2025

**Ключевые слова:** коррупция, налоговые органы, налоговая сфера, налоговое администрирование, борьба с коррупцией, открытость и прозрачность, цифровизация, внутренний контроль, государственный бюджет, общественный контроль, международный опыт.

**Кириш.** Бугунги глобаллашув шароитида коррупция давлат бошқаруви тизимидаги энг хавфли ижтимоий-иқтисодий муаммолардан бири сифатида намоён бўлмоқда. Айниқса, солиқ органларида коррупциянинг мавжудлиги давлат бюджети барқарорлигига, иқтисодий ўсиш суръатларига, тадбиркорлик муҳитига ва жамиятда адолат тамойилларининг қарор топишига салбий таъсир кўрсатади. Солиқ органлари давлат молиявий тизимининг асосий бўғини бўлгани сабабли, ушбу соҳада коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш стратегик аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикасида кейинги йилларда коррупцияга қарши курашиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланди. Президент фармонлари, қонунлар ва давлат дастурлари асосида солиқ тизимида очиклик, шаффофлик ва ҳисобдорликни оширишга қаратилган кенг қўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, амалий таҳлиллар шуни кўрсатадики, коррупция хавфлари ҳали тўлиқ бартараф этилгани йўқ ва тизимли ёндашувни янада кучайтириш талаб этилади.

Коррупция тушунчаси ва солиқ органларида унинг намоён бўлиш шакллари. Коррупциянинг илмий таърифи.

Илмий адабиётларда коррупцияга турлича таърифлар берилган. Халқаро ҳуқуқшунос олим Р. Клитга кўра, коррупция — “давлат ваколатларидан шахсий манфаат йўлида фойдаланиш”дир. Иқтисодчи олим С. Роуз-Аккерман эса коррупцияни давлат хизматларини тақсимлаш жараёнида қонун нормаларига зид равишда ноқонуний тўловлар олиш билан боғлайди.

МДХ мамлакатлари олимлари фикрига кўра, коррупция фақат порахўрлик билан чекланиб қолмай, балки хизмат ваколатларини суиистеъмол қилиш, мансаб ваколатларидан шахсий ёки гуруҳ манфаатлари йўлида фойдаланиш каби кўринишларни ҳам ўз ичига олади.

Солиқ органларида коррупциянинг ўзига хослиги

Солиқ органларида коррупция қуйидаги асосий шаклларда учрайди:

- солиқ мажбуриятларини сунъий равишда камайтириш;
- солиқ текширувлари натижаларини сохталаштириш;
- солиқ имтиёзларини ноқонуний тақдим этиш;
- тадбиркорлик субъектларига нисбатан танлаб муносабатда бўлиш.

Биринчи Президент И.А. Каримов таъкидлаганидек, солиқ соҳасида коррупциянинг хавфли жиҳати шундаки, у нафақат давлат бюджетини зарарга учратади, балки соғлом рақобат муҳитини издан чиқаради ва “соя иқтисодиёти”нинг ривожланишига замин яратади.



Date: 19<sup>th</sup> December-2025

Солиқ органларида коррупциянинг ижтимоий-иқтисодий оқибатлари. Коррупциянинг солиқ тизимида кенг тарқалиши куйидаги салбий оқибатларга олиб келади:

- давлат бюджети даромадларининг камайиши;
- ижтимоий дастурларни молиялаштириш имкониятларининг чекланиши;
- тадбиркорлик фаолиятига бўлган ишончнинг сусайиши;
- жамиятда ҳуқуқий нигилизмнинг кучайиши.

Жаҳон банки маълумотларига кўра, коррупция даражаси юқори бўлган мамлакатларда ялпи ички маҳсулот ўсиши ўртача 1–2 фоизга паст бўлади. Transparency International ташкилоти эълон қилган Коррупцияни қабул қилиш индексида Ўзбекистон сўнгги йилларда маълум ижобий силжишларга эришган бўлса-да, давлат молия бошқаруви соҳасида ҳали ечимини кутаётган муаммолар мавжудлиги қайд этилган.

Ўзбекистонда солиқ органларида коррупцияга қарши курашишнинг ҳуқуқий асослари. Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашишнинг мустақам ҳуқуқий базаси шаклланган. Жумладан:

- “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонун;
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг коррупцияга қарши курашишга доир фармон ва қарорлари;
- Коррупцияга қарши курашиш миллий стратегияси.

Ушбу ҳужжатларда солиқ органлари фаолиятида очиқликни таъминлаш, ходимларнинг одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этиш, манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш масалалари алоҳида белгилаб қўйилган.

Солиқ органларида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш йўналишлари. Рақамлаштириш ва автоматлаштириш.

Илмий тадқиқотларга кўра, инсон омили юқори бўлган тизимларда коррупция хавфи ҳам юқори бўлади. Шу боис солиқ маъмуриятини рақамлаштириш коррупцияга қарши курашишнинг энг самарали воситаларидан бири ҳисобланади. Электрон солиқ ҳисоботлари, онлайн текширувлар, автоматлаштирилган таҳлил тизимлари солиқ инспектори ва солиқ тўловчи ўртасидаги бевосита алоқани камайтиради.

Ички назорат ва кадрлар сиёсати. Олим А.Н. Соколов фикрига кўра, коррупцияга қарши самарали курашишнинг асосий шарти — ички назорат тизимининг мустақиллиги ва кучлилиги ҳисобланади. Солиқ органларида:

- ички аудит хизматларини мустақамлаш;
- ходимларни мунтазам аттестациядан ўтказиш;
- ҳалоллик ва касбий этикага оид тренингларни жорий этиш муҳим аҳамиятга эга.

Очиқлик ва жамоатчилик назорати. Фуқаролик жамияти институтлари иштирокисиз коррупцияга қарши курашиш тўлиқ самара бермайди. Солиқ органлари фаолиятига доир очиқ маълумотларнинг эълон қилиниши, жамоатчилик



Date: 19<sup>th</sup> December-2025

кенгашлари фаолияти, оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорлик коррупция хавфларини камайтиради.

Халқаро тажрибадан фойдаланиш. Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (OECD) мамлакатлари тажрибаси шуни кўрсатадики, солиқ соҳасида коррупцияни камайтиришда қуйидаги чоралар самарали ҳисобланади:

- хавфларни баҳолашга асосланган солиқ назорати;
- солиқ хизматчилари даромадларини декларациялаш;
- жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш.

Статистик таҳлил ва амалий натижалар. Расмий маълумотларга кўра, Ўзбекистонда солиқ соҳасида рақамлаштириш натижасида сўнгги йилларда солиқ тушумлари сезиларли даражада ошган. Электрон ҳисобот тизимларининг жорий этилиши орқали минглаб субъектив қарорлар автоматлаштирилган алгоритмлар билан алмаштирилди, бу эса коррупция омилларини қисқартиришга хизмат қилди.

Ўтказилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, солиқ органларида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш давлат молиявий барқарорлигини таъминлаш, иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ҳамда жамиятда ҳуқуқий адолат тамойилларини қарор топтиришда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Солиқ тизими давлат ва жамият ўртасидаги энг муҳим молиявий муносабатларни тартибга солувчи институт сифатида коррупция хавфларига нисбатан айниқса сезгир ҳисобланади. Шу боис ушбу соҳада коррупциянинг мавжудлиги нафақат бюджет тушумларининг камайишига, балки тадбиркорлик муҳитига бўлган ишончнинг сусайишига, соя иқтисодиётининг кенгайишига ва ижтимоий тенгсизликнинг кучайишига олиб келади.

Тадқиқот натижалари шуни тасдиқлайдики, Ўзбекистон Республикасида солиқ органларида коррупцияга қарши курашиш бўйича мустаҳкам ҳуқуқий ва институционал асослар шаклланди. “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонун, давлат дастурлари, рақамлаштиришга қаратилган ислохотлар ҳамда солиқ маъмуриятини модернизация қилиш чора-тадбирлари ушбу соҳада ижобий ўзгаришларга замин яратмоқда. Бироқ коррупцияга қарши курашиш фақат ҳуқуқий чоралар билан чекланмасдан, тизимли, комплекс ва узлуксиз ёндашувни талаб қилади.

Илмий манбалар таҳлили шуни кўрсатадики, солиқ соҳасида коррупциянинг асосий сабаблари қаторига инсон омилларининг юқори улуши, ички назорат механизмларининг етарли даражада самарали эмаслиги, ахборот очиклигининг чекланганлиги ва кадрлар тайёрлаш тизимидаги муаммоларни киритиш мумкин. Шу нуқтаи назардан, солиқ органларида рақамлаштириш ва автоматлаштириш жараёнларини янада чуқурлаштириш коррупция хавфларини камайтиришнинг энг самарали воситаларидан бири ҳисобланади. Электрон солиқ ҳисоботлари, автоматлаштирилган таҳлил тизимлари ва масофавий назорат усуллари инсон омилларини қисқартириш орқали шаффофликни таъминлайди.



Date: 19<sup>th</sup> December-2025

Шунингдек, ички назорат ва кадрлар сиёсати масаласига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Солиқ органлари ходимларининг касбий малакасини ошириш, хизмат одоби ва ҳалоллик стандартларини мустаҳкамлаш, манфаатлар тўқнашувини олдини олиш механизмларини жорий этиш коррупцияга қарши курашишда муҳим аҳамият касб этади. Халқаро тажриба шуни кўрсатадики, ходимлар фаолиятининг шаффоф баҳоланиши ва жавобгарликнинг муқаррарлиги коррупцияга мойилликни сезиларли даражада пасайтиради.

Тадқиқот давомида жамоатчилик назорати ва фуқаролик жамияти институтларининг иштироки коррупцияга қарши курашишда ҳал қилувчи омил экани асослаб берилди. Солиқ органлари фаолиятига оид маълумотларнинг очиқ эълон қилиниши, оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорлик, фуқаролар мурожаатлари билан ишлаш механизмларининг такомиллаштирилиши давлат органларига бўлган ишончни оширишга хизмат қилади.

Солиқ органларида коррупцияга қарши курашиш борасида олимлар фикрлари. Коррупция муаммоси солиқ маъмурияти тизимида кўплаб маҳаллий ва хорижий олимлар томонидан чуқур ўрганилган.

Хусусан, америкалик иқтисодчи ва ҳуқуқшунос Сюзан Роуз-Аккерман солиқ соҳасида коррупциянинг илдиз сабабларини давлат хизматларини тақсимлашдаги асимметрик ахборот ва мансабдор шахслар ваколатларининг кенглиги билан боғлайди. Унинг фикрича, “солиқ инспекторининг ихтиёри қанчалик кенг бўлса, коррупция хавфи шунчалик юқори бўлади”. Шу боис олим солиқ тизимида автоматлаштириш ва стандартлаштириш коррупцияни чеклашда ҳал қилувчи омил эканини таъкидлайди.

Таниқли иқтисодчи Роберт Клитгард ўзининг “Коррупцияни назорат қилиш” асарида коррупцияни қуйидаги формула орқали ифодалайди: Коррупция = Монополия + Ихтиёр – Ҳисобдорлик. Ушбу формула солиқ органлари фаолиятига тўлиқ татбиқ этилиши мумкин. Чунки солиқ маъмуриятида маълум ваколатларнинг маълум ходимлар қўлида жамланиши, қарор қабул қилишда ихтиёрийликнинг юқорилиги ва жамоатчилик назоратининг етарли эмаслиги коррупция хавфларини кучайтиради.

Россиялик олим **А.Н. Соколов** солиқ органларида коррупцияга қарши курашиш масаласини институционал ёндашув асосида таҳлил қилиб, ички назорат тизимининг заифлиги коррупциянинг асосий сабабларидан бири эканини қайд этади. Унинг фикрича, фақат жазо чораларини кучайтириш етарли эмас, балки коррупциянинг олдини олувчи профилактик механизмларни шакллантириш устувор аҳамият касб этади.

Ўзбек олимларидан **М.Б. Бекмуродов** давлат бошқарувида очиқлик ва шаффофликни коррупцияга қарши курашишнинг асосий институционал омили сифатида баҳолайди. Олимнинг таъкидлашича, солиқ органлари фаолиятида очиқ маълумотлар, электрон платформалар ва жамоатчилик билан мулоқот



Date: 19<sup>th</sup> December-2025

механизмларининг кенг жорий этилиши коррупцияга нисбатан ижтимоий муросасизликни кучайтиради.

Иқтисодчи олим **Ж. Тирол** коррупцияни иқтисодий самарадорлик нуқтаи назаридан баҳолаб, уни бозор механизмларини бузувчи омил сифатида кўради. У солиқ соҳасида коррупция рақобат муҳитини йўққа чиқариб, ҳалол тадбиркорларнинг бозордан чиқиб кетишига сабаб бўлишини таъкидлайди. Бу эса узоқ муддатда давлат иқтисодий ўсишига жиддий салбий таъсир кўрсатади.

Халқаро ташкилотлар экспертлари, хусусан **ОЕСД** ва **Жаҳон банки** таҳлилларида солиқ маъмуриятида коррупцияни камайтириш учун хавфларни баҳолашга асосланган назорат тизими, солиқ хизматчилари даромадларини декларациялаш ва кадрлар ротацияси механизмлари самарали экани кўрсатиб ўтилган. Ушбу ёндашувлар солиқ соҳасида “инсон омили” таъсирини чеклашга хизмат қилади.

Юридик фанлар доктори **Х. Одилқориев** коррупцияга қарши курашишни ҳуқуқий маданият билан бевосита боғлаб, солиқ ходимларининг ҳуқуқий онги ва касбий этикаси паст бўлган жамиятда коррупцияга қарши курашиш самарасиз бўлишини таъкидлайди. Шу нуқтаи назардан, солиқ органларида маънавий-маърифий ишлар ва ҳалоллик тамойилларини шакллантириш муҳим аҳамиятга эга.

Коррупцияга қарши курашиш масаласи иқтисодий, ҳуқуқий ва институционал ёндашувларни талаб қилувчи мураккаб ижтимоий ҳодиса сифатида кўплаб олимлар диққат марказида бўлиб келмоқда. Айниқса, солиқ органлари фаолиятида коррупцияни камайтиришга қаратилган илмий тадқиқотлар соҳанинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилмоқда.

Америкалик иқтисодчи Гэри Беккер коррупцияни рационал танлов назарияси асосида тушунтиради. Унинг фикрича, мансабдор шахс коррупцион ҳаракатга қўл уриши ёки йўқлиги эҳтимолий фойда ва эҳтимолий жазо ўртасидаги нисбатга боғлиқ. Агар солиқ органларида назорат заиф ва жазо муқаррар эмас бўлса, коррупция хавфи ошади. Шу нуқтаи назардан, олим жавобгарликнинг муқаррарлиги тамойилини коррупцияга қарши курашишда ҳал қилувчи омил сифатида баҳолайди.

Россиялик иқтисодчи Е.В. Нечаева солиқ органларида коррупцияни маъмурий тўсиқлар билан боғлайди. Унинг фикрича, солиқ қонунчилигининг мураккаблиги ва тушунарсизлиги солиқ инспектори ваколатларини кенгайтиради, бу эса коррупция хавфини оширади. Олим солиқ қонунларини соддалаштириш ва аниқлаштириш коррупциянинг олдини олишда самарали профилактик чора эканини таъкидлайди.

Юридик фанлар доктори Б.Х. Тураев солиқ органларида коррупцияга қарши курашишни маъмурий ҳуқуқ нуқтаи назаридан таҳлил қилиб, солиқ хизматчилари фаолияти устидан институционал назоратнинг етарли эмаслиги коррупция омилларидан бири эканини кўрсатади. Унинг фикрича, солиқ органларида мустақил ички хавфсизлик хизматларини кучайтириш коррупция ҳолатларини эрта аниқлаш имконини беради.



Date: 19<sup>th</sup> December-2025

Ўзбек олими Ш.Ш. Шодиев коррупцияга қарши курашишни давлат хизматининг нуфузи билан боғлайди. У солиқ органларида меҳнат шароитлари, ижтимоий кафолатлар ва маош даражаси етарли бўлмаган тақдирда коррупцияга мойиллик ортиб боришини таъкидлайди. Шу боис олим солиқ хизматчиларининг моддий ва ижтимоий таъминотини яхшилашни коррупцияга қарши курашишнинг муҳим элементи сифатида баҳолайди.

Иқтисодчи олим Д. Кауфманн (Жаҳон банки эксперти) солиқ соҳасида коррупцияга қарши курашишда “яхши бошқарув” (good governance) концепциясини илгари суради. Унинг фикрича, очиқлик, жавобгарлик, самарадорлик ва қонун устуворлиги тамойиллари тўлиқ амал қилган давлатларда солиқ органларида коррупция даражаси сезиларли даражада паст бўлади.

**Хулоса** қилиб айтганда, солиқ органларида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш узоқ муддатли, босқичма-босқич амалга ошириладиган жараён бўлиб, у ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий ва маънавий омилларни ўзаро уйғун ҳолда қамраб олиши лозим. Фақатгина комплекс ёндашув асосида амалга оширилган ислохотлар солиқ маъмурияти самарадорлигини ошириш, давлат бюджети барқарорлигини таъминлаш ва жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришга хизмат қилади.

#### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни. – Тошкент, 2017.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг коррупцияга қарши курашишга оид фармон ва қарорлари. – Тошкент.
3. Transparency International. *Corruption Perceptions Index*. – Berlin, 2024.
4. Rose-Ackerman S. *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
5. Klitgaard R. *Controlling Corruption*. – Berkeley: University of California Press, 2000.
6. World Bank. *Anticorruption in Tax Administration*. – Washington, DC, 2022.
7. OECD. *Tax Administration and Integrity*. – Paris, 2021.
8. Соколов А.Н. Коррупция в системе государственного управления. – Москва: Юрайт, 2019.
9. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008.
10. Бекмуродов М.Б. Давлат бошқарувида очиқлик ва коррупцияга қарши кураш. – Тошкент, 2020.

